

KAPUDAN-I DERYÂ KÜÇÜK HÜSEYİN PAŞA

Nejad Göyünç

XVIII. asrın son yılları ile XIX. asrın başlangıcında Osmanlı tarihinde mümtaz bir yer işgal eden ve kendisine «gazi» ve «küçük» lâkablari verilen Hüseyin Paşa'nın doğum tarihi kaynaklarda kat'i bir surette tesbit edilmiş değildir. Ancak bu zatın, öldüğü zaman kırk altı yaşlarında olduğu kaydedildiğine göre, 1172 (1758-59) tarihlerinde doğmuş olması muhtemeldir¹. Gürcü² veya çerkes³ olduğu zikredilmekte ise de şimdilik bunların tahkiki ve doğduğu mahallin ta'yini mümkün olamamıştır. Küçük yaşta, metbû'u Silâhdâr İbrahim Paşa⁴ tarafından saraya takdim edilmiş (1181=1767-68) ve Selim III.in kardeşi şehzade Mehmed'in hizmetinde istihdam olunmuşdur⁵. Onun, Selim III.in süt kardeşi olduğu rivâyet edilirse de⁶, ileride görüleceği üzere, padişah indinde mazhar olduğu iltifat ve teveccühlerin izahı gayesile ortaya atıldığını zannettiğimiz bu rivâyetin, Hüseyin Paşa'nın Silâhdâr İbrahim Paşa'nın kölesi olduğu ve dokuz on yaşlarında saraya intisap ettiği gözönünde bulundurulursa, pek de itimada şayan olmadığı anlaşılır.

Enderûn-ı hümâyunda iyi bir tahsil ve terbiye gören küçük Hüseyin, Selim III.in cülûsunda (11 receb 1203=7 nisan 1789)

¹ Vâsîf, *Tarih*, zeyli, Millet ktb. Ali Emiri kısmı T. Y. nu. 609, s. 197 d; Cevdet, *Tarih*, İstanbul, 1309, VII, s. 366; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul, 1311, s. 218.

² *Selim III. ün sır-kâtibi tarafından tutulan ruznâme* (neşr. Tahsin Öz) *Tarih Vesikaları Dergisi*, III, s. 103.

³ Vâsîf, *ayn. esr.*, göst. yer; Cevdet, *ayn. esr.*, göst. yer; Tayyar-zâde Atâ, *Tarih*, İstanbul, 1293, II, s. 193.

⁴ Bunun için bak. Mehmed Süreyyâ, *ayn. esr.*, I, 137; Şemseddin Sâmî, *Kamûs ül-Âlâm*, İstanbul, 1308, I, s. 563.

⁵ Cevdet, *ayn. esr.* göst. yer.; Mehmed Süreyyâ, *ayn. esr.* göst. yer.

⁶ J. H. Mordtmann, *Hüseyin Paşa* mad. *İslâm Ansiklopedisi*.

hâne-i hassaya mabeyinci ve tebdilci olmuş, beş altı ay kadar sonra da (muharrem 1204 = I. teşrin 1789) başçukadar nasbedilmiştir⁷. Hüseyin ağa 1204 saferinde (I. teşrin 1789) İsmail seraskeri Cezâir'li Gazi Hasan Paşa'ya mühr-i hümayunu götürmeğe memur edilmiştir⁸; bundan çok memnun olan Hasan Paşa da onu, senevi kırk akçe geliri olan bir ev, bir hançer, ve bin altın ile taltif etmiştir⁹. Küçük Hüseyin, gerek İhlamur'da yapılan nişan talimleri, esnasında¹⁰, gerek osmanlı ordusuna verilmesi düşünülen yeni nizam hakkında Fransız Elçisi Général Sébastiani ve İshak Bey ile yapılan istişarelerde birlikte bulunmaktan bilis-tifâde Selim III. e kendisini sevdirmek ve şahsî kabiliyetlerini tebarüz ettirmek imkânını elde etmiştir¹¹. İşte bu te'sirler tahtında Selim III. sadrîâzam Yusuf Paşa'ya gönderdiği bir hatt-ı hümayûnunda «...tersanenin bâzı nizâmına dâir husûslar Kapudan Paşa'ya ihale olundukça kendisi Kapudanlıktan gelme olduğundan, tersâne nizamı idareye alışmış olmakla, müceddeden nizamını murâd eylediğinden, husûsuna müsamaha eyleyüb tervice sây...»¹² eylemekle itham ettiği Kapudan-ı deryâ Girid'li Hüseyin Paşa'yı azle-derek 16 recep 1206 da (10 mart 1792) başçukadâr Hüseyin ağayı rütbe-i vezâretle ve «kürklir ve sâde ve erkân üç kat hil'at» ih-saniyle kapudan-ı deryâlığa tayin etmiştir¹³. Padişah aynı hatt-ı hü-mayûnunda amcazâdesi Esmâ Sultan'ı da evlenme çağına geldiğinden bahisle, yeni Kapudan-ı deryaya namzed edeceğini bildir-mektedir¹⁴. Filhakika, Hüseyin ağa Kapudan-ı deryâ olunca Esmâ Sultan ile nikâhı kıyılmış ve dârüssâade ağası, Esmâ Sultan'a, o sı-

⁷ Vâsif, *agn. esr.* göst. yer.; Mehmed Süreyyâ, *agn. esr.* göst. yer.

⁸ Başbakanlık Arşivi, Selim III devri hatt-ı hümayunları, nu. 3960.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Hasan Paşa mad.*, *İslâm Ansiklopedisi*.

¹⁰ *Selim III. ün sır-kâtibi tarafından tutulan ruznâme*, göst. yer.

¹¹ Ömer, *Tarih-i Sultan Selim Han-ı sâlis*. Süleymâniye, ktb., Esad Efendi kısmı, T. Y. nu. 2152, 24 a.

¹² Enver Ziya Karal, *Selim III. ün hatt-ı hümayunları*, Ankara, 1942, s. 164.

¹³ *Selim III. ün sır-kâtibi tarafından tutulan ruznâme*, göst. yer. III, 185 v. d. Küçük Hüseyin Paşa Kapudan-ı deryâ olunca yapılan merâsim için bak. Zârif Orgun, *Tarih Vesikaları Dergisi*, II, 136 v. d.. Aynı maktelede Küçük Hüseyin Paşa'nın çukadarlık zamanına âid mühründe damadlığı zikre-dilmekte olduğu belirtilmekdeyse de bunun bir zühûl eseri olduğu muhak-kaktır. Mezkûr makâle sonunda Küçük Hüseyin Paşa'nın Topkapı Sarayın-da bulunan bir resmi de neşrolunmuştur.

¹⁴ Enver Ziya Karal, *agn. esr.* göst. yer.

rada Valde Sultan kethüdâlığında bulunmakta olan Yusuf ağa da Hüseyin Paşa'ya vekâlet etmişlerdir¹⁵,

Bu esnâda devletin en mühim gâilelerinden birinin Ege De-nizinde Osmanlı tüccar sefinelerinin harekâtını sekteye uğratan ve sık-sık civar sahillerde baskınlar yapan korsanlar olduğu göze çarpmaktadır. Bunlardan en kuvvetlisi de onbeş parça tekne ile ve Rus bandırası altında faaliyette bulunan Lambro idi. Küçük Hüseyin Paşa 19 şevval 1205 da (10 haziran 1792) korsanlar ile mücadele etmek üzere Ege Denizine açıldı¹⁶. Sığır burnu açığına gelince kapudâne-i hümayûnu iki salyâneli kırlangıç ve dört sefi-neden mürekkeb küçük bir filo ile Lambro'nun hareket üssü olan Porte-kale (Lagia) ye gitmek üzere Paros ve Naksos adaları arasındaki boğaz istikametine sevketti. Kendisi de mezkûr mahaleye gitmek için Andros bogazı civarına geldiği esnada Lambro'nun hempalarından Kara-kaçan (قرمچان) ın Milo (Değirmenlik) ada-sı havalisinde bulunduğunu haber alınca Halil Bey kuman-dasında takviye kuvvetleri gönderen Hüseyin Paşa, ertesi sabah, kendi de vak'a yerine yetişerek Mora sahillerindeki Hydra (Çamlıca) adası önlerinde Kara-kaçan'ı yakaladı. Maiyyetindeki iki sefine ile mukavemet edemeyeceğini anlayan Kara-kaçan ge-milerini başdan kara ederek, adanın dağlık mıntakalarına sığınmak istedi ise de Kapudan Paşa karaya asker ihraç ederek onu, adamlarından yirmi üç kişi ile birlikde, esir etmekte gecik-medi. Müteakiben Küçük Hüseyin Paşa Lambro'yu da yakala-mak için Mayna sahillerine muvasalat ile onu bir kaç def'a kısı-dırmağa muvaffak olduysa da Lambro her def'asında gece karanlığından istifade ederek Kapudan Paşa'nın elinden kurtulmağa ve nihayet Cérigo (Çuka) adasına iltica etmeğe muvaffak olmuş-tur¹⁷. Bununla beraber Porte-kale limanında mevcut kule ve istihkâmların yıkırılması, sefinelerin ele geçirilmesi Lambro'nun mahvına kâfi gelmiştir. Cevdet Paşa, Yakovaki'nin, Castéra'nın *Histoire de Cathérine II* (Paris, an. VIII) inden tâdil ve tevsîân vücdü getirdiği, *Katerina Tarih'i*ndeki¹⁸ «... Kara-kaçan gemileri

¹⁵ Vâsif, *Tarih*, ze'yl, Millet ktb. Ali Emiri kısmı, T. Y. nu. 608, s. 213.

¹⁶ Ayn. müellif, *agn. esr.* 216.

¹⁷ Başbakanlık Arşivi, Selim III. devri hatt-ı hümayunları, nu. 14965 a; *Selim III. ün sır-kâtibi tarafından tutulan ruznâme*; III, s. 190; *agn. esr.* 217.

¹⁸ Bulak, 1246. s. 185.

donanmayı hümayûn tarafından ahz ile mücâzât-ı lâyıklarına mazhar olduktan sonra, mesfûr Kara-kaçan'a Rusya Devleti sahib çıkmayub filasıl izlâline sebep olmuş iken, izbandid gürûhundan-
dır, deyu ceffelkalem cevap verdiği ve hattâ kendü hemşehrilerinden bâzısının îâneti olmasa şahs-ı mersûm teçhiz-i sefâin mad-
desinde edindiği düyûn için duçar olduğu mahbûsiyetten halâsı
bile mümkün olamayacağı aşikârdır...» şeklinde ifadesine müste-
niden Kara-kaçan'ın firar ettiği hükmüne varmaktaysa da (ayn.
esr. c.V, s. 277) bu muharebelere bilfiil iştirâk eden ve bu hususta
padişaha bir de takrir veren Küçük Hüseyin Paşa'nın tüfenkçi
başısı Osman ağanın «Yirmi üç neferi ile Kara-kaçan'ı hayyen
ahz ve bir kaç neferini katli» ettiklerini gösterir kaydı¹⁹ Kara-
kaçan'ı esir eylediği hususunda şüpheye mahal bırakmadığı gibi
Vâsif da onun Kapudan Paşa tarafından İstanbul'a gelirken ge-
mide saibedildiğini zikretmektedir (ayn. esr. s. 299). Bunun neticesi
Yakovaki'nin Kara-kaçan ile Lâmbro'yu birbirine karıştırdığı anla-
şılmaktadır ki, Lâmbro'dan hiç bahsetmeyişi de bu kanaatimizi
te'yit eylemektedir. Bu muharebeler esnasında mezkûr korsanlar-
nın «sagır ve kebir onbir kıt'a teknesi ahz ve bir kıt'ası ihrak
olunub tekneler derununda yüz onbeş kıt'a top ve altmış dört
nefer esir alındığı» haberi, derhal tüfekçi-başı Osman ağa ve Mora
Valisi Mustafa Paşa'nın silâhdarı vasıtasıyla Padişah'a bildirilmiş,
bundan çok mütehassis olan Selim III. de «bir kıt'a hançer-i murassâ
ve bir semmur kürk» ile Küçük Hüseyin Paşa'yı taltif etmiştir²⁰.

Ege Denizinde daha bir müddet cevelân ettikten sonra, Kara-
kaçan'ı ve ele geçirilen onbeş sefineyi hâmilen, 12 safer 1207
(29 eylül 1792) de İstanbul'a dönen²¹ Kapudan Paşa'nın 5 cema-
ziyülevvel 1207 (19 Kânunuevvel 1702) de Esmâ Sultan ile düğünü
yapılmış, bu düğüne Padişah'ın da iştirâki büyük şenliklere vesile
olmuştur²². Müteakib senelerde Küçük Hüseyin Paşa'nın gerek
İstanbul'da gerek Karadeniz ve Akdeniz sahillerindeki küçük
limanlarda yeni kalyonlar, kırılgaçlar ve şehtiyeler inşa ettirmek

¹⁹ Başbakanlık Arşivi, Selim III. devri hatt-ı hümayunları, nu. 14965.

²⁰ Vâsif, *ayn. esr.* s. 217.

²¹ Ayn. müellif, *ayn. esr.* s. 233.

²² Ayn. müellif, *ayn. esr.* göst. yer.

²³ Nuri, *Tarih*, Süleymaniye ktb. Esad Efendi kısmı, T. Y. nu. 239, 34 b
v. d.; Başbakanlık Arşivi, Selim III devri hatt-ı hümayunları, nu. 4497,

suretiyle donanmayı takviyeye çalıştığı²³, bir taraftan da Şarkî Ak-
denizde korsanlarla mücadeleye devam ettiği görülmektedir²⁴. Onun
bahri işlerdeki muvaffakiyetleri, her ne kadar padişah nezdinde
nüfûzunun artmasına ve halk arasında şöhretinin yayılmasına sebep
olmuşsa da, aynı zamanda bu başarılarından dolayı kendisini kıskanan
ve onun haşin tabiatından usanan devlet ricali ile arasını büs-bü-
tün açmıştır. Devlet ricali ile Hüseyin Paşa arasındaki bu reka-
bet kendisinin 1212 (1792) senesinde seraskerlikle Vidin'e gönde-
rilerek İstanbul'dan uzaklaştırılmasıyla neticelenmiştir.

1212 (1797) senesinde devletin islâhat hareketlerinin aleyhdâr-
ı olarak bir kısım sergerdeleri etrafına toplayarak Vidin'de isyan
eden, şimalî Bulgaristan; Eflâk ve Sırbistan havalilerinde bir çok
şehir ve kasabaları hükmü altına alan Pazvant-oğlu'na²⁵ karşı
tedbirler aramakla meşgûl olduğunu biliyoruz. Eflâk'ı himaye et-
mek bahanesiyle Rus elçisi, hükûmeti namına, bu isyanı basdırma-
ğı teklif eylemiş, sadrîazâm bu teklifi Osmanlı Devletinin dahill
işlerine müdahale addetmişti. Bundan başka Rus kuvvetlerinden
istenenin Pazvant-oğlu lehine Rumeli ahâlisini ayaklandıracakını da
düşünen sadrîazâm, rus teklifini reddetmiş, ve Pazvant-oğlu işini
sür'atle halletmek lüzûmunu da görmüştü²⁶.

11 cemaziyüülâhır 1212 (1 birincikânun 1797) de toplanan mec-
lis-i meşveretde bu mesele görüşülmüş, Kapudan-ı deryâ Küçük
Hüseyin Paşa'nın Vidin saraskerliğine ta'yin edilmesine karar ve-
rilmiştir. Sadrîazâm İzzet Mehmed Paşa, Küçük Hüseyin Paşa'nın
evvelce bu vazifeye getirilmesi düşünülen Rumeli valisi Mustafa
Paşa ve Erzurum valisi Yusuf Ziya Paşa'ya tercihi sebeplerini
Selim III. e şöyle arz etmektedir:

«... بو ماده بهرحال بشقه بر قوتو ونفوذی وشانلو وزیرك دخی مأموریتی لازم
کاور آخر وزیر اولسه ضدیت و نفسایت تکونیه مصلحت فاسد اولور بر سرعسکرک
حصراستقراتی ایله قبودان پشایه منحصردر قبودان پشا سرعسکر اولدقه ضدیت و
نفسایت ملاحظه لری بالکویه بر طرف اولور قبودان پشا ایله بالذکره روم ایلی والیسی
صوفیه وحوالیسی محافظه وسد معایره دقت ایدرک بر قولدن وسائر اقتضا ایدنلر بر قولدن

4500, 4546; Selim III. ün sır-kâtibi tarafından tutulan ruznâme, III, s. 193.

²⁴ Başbakanlık Arşivi, Mühimme defteri, nu. 201, s. 73, 169, 173; Nuri,
ayn. esr. 90 a, 283 b.

²⁵ Arşiv vesikalarında Pasban-oğlu (پاسبان اوغلی) şeklinde muharrerdir.

²⁶ Başbakanlık Arşivi, Selim III devri hatt-ı hümayunları, nu. 15482

ve Kıbrıs Paşası'nın bu vazifeyi derhal kabul etmeyerek aşağıdaki dört şartı ileri sürdüğü görülmektedir :

- 1 - İlkbahardan evvel hareket etmeyecektir,
- 2 - Kendisine seraskerlik kürkü ve ünvanı verilmeyerek, sadece, Kapudan Paşa memur oldu denecektir,
- 3 - Anadolu valisi Alo Paşa (Seyyid Ali Paşa) Eflâka gönderilecektir.
- 4 - Bu vazifesi sona ermeden donanmaya avdeti istenmeyecektir.

Bunun üzerine Selim III. Paşa'ya, Akdenizde Fransızlar tarafından Osmanlı İmparatorluğu aleyhine bir harekete girişilir ve kendisinin donanmaya avdeti lüzümü hasıl olursa, ne yapacağını sormuş; Kapudan Paşa da Reis efendi ile görüşerek neticeyi kendisine arzedeceğini bildirmiştir²⁸. Bu şartlardan ikinci maddeden maaşının kabul edilmiş, Hüseyin Paşa aynı sene şabanında (II. kânun 1798) Gelibolu'ya giderek Seyyid Ali Paşa'ya gereken her türlü

²⁷ Başbakanlık Arşivi, Selim III devri hatt-ı hümayunları, nu. 8779.

²⁸ Başbakanlık Arşivi, Selim III devri hatt-ı hümayunları, nu. 8263; krş. Enver Ziya Karal, *agn. esr.* s. 30.

talimatı ve emirleri verdikten sonra tekrar İstanbul'a avdet etmiştir²⁹.

Sefer hazırlıklarının sona ermesi ve ilkbaharın gelmesi üzerine Küçük Hüseyin Paşa 23 şevval (10 nisan 1798)de Vidin'e müteveccihen İstanbul'dan hareket etmiştir³⁰. Selim III. in Kapudan Paşa'nın bu seferine çok ehemmiyet verdiğini, Hüseyin Paşa'ya hareketinden birkaç gün önce, gönderdiği şu hatt-ı hümayûnundan, vâzihan, anlıyoruz:

سنکه قیودان دریام و سرعسكر ظفر زهر حسین پاشاسن سکا هروجهه حسن نظر شاهانم بزکال اولغه کوردیم سنی مأمور اولدیغک اشبو مصلحت اهم ساقا اتمامه بذل مقدر ایلیمسن جناب حق موافق ایلیمه آمین
۱۹ شوال ۱۲۱۲

Küçük Hüseyin Paşa 9 zilhicce (22 nisan)de Vidin civarında Çoban-köprüsü mevkiine vasil oldu. Başda Rumeli valisi Mustafa Paşa, Anadolu valisi Seyyid Ali Paşa ve Tepedelen'li Ali Paşa olmak üzere birçok civar vilâyetler valileri burada toplanmışlardı³¹. Dirâyeti Talleyrand tarafından da teslim edilen Pazvant-oğlu Vidin kal'asını tahkim ettirmiş bulunuyordu³². Hüseyin Paşa derhal vüzerâyı içtimaâ çağırarak ne yolda hareket edileceği hususunu görüşdü. Önce Pazvant-oğlunun adamlarından Vidin'e yarım saat mesafedeki Nevesil (نوسیل) karyesinde bulunan Emincek üzerine hücum edilmesine, Vidin kal'ası etrafına metrisler kazılmasına, muhasara çemberinin daraltılmasına, nihayet kal'a ahalisine Pazvant-oğlu'na karşı harekete geçmesini âmir buyrulduklarını gönderilmesine karar verildi. Lâkin bu son teşebbüs beklenen neticeyi vermeyince 12 zilhicce (23 nisan)de Emincek üzerine süvari piyâde ve topçu kuvvetleriyle şiddetli bir hücum yapıldı. Bu muharebede, kal'adan kendisine yardıma gelenler de dâhil olmak üzere, hemen-hemen kuvvetlerinin büyük bir kısmını kaybeden ve kendi de kolundan ve göğsünden yaralanan Emincek, Nevesil karyesini terkle, Vidin kal'asına sığınmağa mecbur oldu³³. Bu esnada gerek Vidin ahalisinin ve Pazvant-oğlu'nun müteaddit def'alar af talebini; gerek Vidin muhafızı Abdi Paşa'nın başka bir

²⁹ Nuri, *agn. esr.* 398.

³⁰ Ayn. müellif, *agn. esr.* s. 418.

³¹ Başbakanlık Arşivi, Selim III devri hatt-ı hümayunları, nu. 12262.

³² Tafsîlât için bak: Bşk. ar., Selim III dev. hat. hü. nu. 2550.

³³ Yorge, (terc: Bekir Sıtkı Baykal), *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1948, V, s. 124.

³⁴ Bşk. ar., Selim III. dev. hat. hü. nu. 2378.

yerere nakledilmesini mutazammın arzuhallerinin serasker Küçük Hüseyin Paşa'nın karargâhına geldiği ve bunların İstanbul'a yol-landığı görülmektedir³⁵. Vidin karadan ve ince donanma vasıtasıyla da Tuna'dan muhasara edilmişdi. Topçu sık-sık kal'ayı döğüyor, şehirde binaların yer-yer yıkılmasına ve büyük yangınlara sebebiyet veriyordu. Bununla beraber çok geçmeden ordunun böyle bir muhasara için kâfi derecede hazırlık yapmamış olduğu meydana çıktı. Orduya en lüzümlü sınıf olan piyâde mevcudu süvarilerin birkaç kat dînunda idi. Birçok muhasara âletleri, ağır toplar, bol miktarda cephâne noksandı. Askerlerin aylıkları muntazaman verilemiyordu. Üstelik asker altı yedi aydanberi silâh altında bulunmasından dolayı muharebeden usanmış ve intizamını kaybetmişdi. Soğuk ve hastalık telefâtı arttırıyordu. Hüseyin Paşa bunların farkına vararak padişaha bildirdi. Selânik, Zihne, Deliorman mintakalarındaki askerlerin de kendi maiyyetine gönderilmesini rica etti³⁶. Fakat bu istekleri yerine getirilemedi. Muhasaranın uzaması ile vüzerâ arasında birçok geçimsizlikler ortaya çıktı. Seyyid Ali Paşa, Pazvant-oğlu'nun Kürt Osman Paşa'nın şehadetine, Küçük Hüseyin Paşa'nın yaralanmasına mal olan bir baskına seyirci kalmış, imdada koşanlara da mâni olduğu gibi bir müddet sonra da askerlerini toplayarak, mevsimin ilerlediğinden bahisle, kıslamak üzere Küçük Hüseyin Paşa'nın emirleri hilâfına, Sofya'ya çekilmiş, hatta Pazvant-oğlu ile de münasebet te'sis eylemişdi. Küçük Hüseyin Paşa bunun üzerine, evvelce de hakkında birçok şikâyet mevzû'ları bulunan Ali Paşa'yı³⁷ çadırına davet ederek katlettirdi³⁸. Pazvant-oğlu af taleplerine devam ederken, bu şerait altında onunla başa çıkılamayacağını kesdiren Hüseyin Paşa da, merkeze bu yolda tavassutda bulunuyordu³⁹. Nihâyet Napoléon'un 18 muharrem 1213 (2 temmuz 1798) de İskenderiye'ye çıkması üzerine Küçük Hüseyin Paşa geri çağırıldı⁴⁰. Fakat o, ancak Pazvant-oğlu'nu, hakkındaki idam fetvasına rağmen⁴¹, affettir-

³⁵ Bşk. ar. Selim III dev. hat. hü. nu: 2378 a, 2378 b, 2378 d.

³⁶ Bşk. ar. Selim III dev. hat. hü., nu: 6605.

³⁷ Bşk. ar. Selim III dev. hat. hü. nu: 2521.

³⁸ Cevdet, *Tarih*, VI, 311 v. d.

³⁹ Bşk. ar. Selim III dev. hat. hü., nu: 2185.

⁴⁰ Bşk. ar., Selim III dev. hat. hü., nu: 6856 c.

⁴¹ Cevdet, *Tarih*, VI, s. 401.

rerek⁴² uhdesine kapucu-başılık rütbesi suretiyle, mes'e-leyi yatıştırdıktan sonra, şevval ayında (II. kânun 1799) İstanbul'a döndü⁴³.

Hüseyin Paşa'nın bundan sonraki faaliyeti, donanmasının Abukir'de imhası üzerine Mısır'da mahsur kalan fransızlara karşı girişilen harekâta inhisar etti. Donanma ile Akdenize açılarak Mısır sahillerini abluka eden ingiliz donanması ile birleşti. Lâkin bu abluka 1214 rebiülevvelinde (ağustos 1799) Napoléon'un Mısır'ı terkle Fransa'ya kaçmasına mâni olamadı.

Küçük Hüseyin Paşa'nın 1215 zilkaadesinde (mart 1801) ingilizleri takiben kethüdâsı Hüsrev Ağa⁴⁴ kumandasında Abukir'e ihrac ettiği altı bin kişilik kuvvet Mısır'ın istirdadında çok işe yaramıştır. Bu kuvvet sür'atle ilerleyerek Reşid'i (evâil-i zilhicce = nisan) ve Rahmaniye'yi zabtetmiş, yardıma gelen Belliard kumandasındaki fransızları mağlûp eylemiştir (muharem 1216 = mayıs 1801), Hüseyin Paşa'nın gönderdiği asker İngilizlerle birlikle Cize önlerine gelmiş, şarkdan da sadriazâm Yusuf Ziya Paşa'nın ilerlemesiyle iki ateş arasında kalan fransızları teslim mecbur etmiştir. Bunun üzerine 16 safer 1216 (27 haziran 1801) de müsâlâha imza edilmiştir⁴⁵. Bu muvaffakiyetlerden padişâhın ne kadar memnun olduğunu Küçük Hüseyin Paşa'ya gönderdiği bir hatt-ı hümayunundan, açıkça, anlamak mümkündür⁴⁶.

Hüseyin Paşa'nın 29 safer (10 temmuz) de ordusuyla Kahire'ye girdiğini Gavri sarayında Mısır ülemâsını, meşâyhini ve eşrafını topharak Selim III. adına fethi mübeyyin hutbeyi okuttuğunu, daha sonra Mısır kal'asının anahtarlarını mühürdarı Hayreddin Ağa ile İstanbula gönderdiğini öğreniyoruz⁴⁷. Bununla beraber Mısır'da yeni-yeni hâdiselerin tahaddüs ettiğini görüyoruz. Bunlardan birisi, Selim III. in, dâimi iç kargaşalıklara sebebiyet veren beylerin her ne şekilde olursa olsun Mısır'dan çıkarılması husûsunda verdiği emre⁴⁸ tevfikeyen, Kapudan Paşa'nın bir kısım bey-

⁴² Bşk. ar., Selim III. dev. hat. hü., nu. 2252.

⁴³ Bşk. ar., Selim III. dev. hat. hü., nu. 12505.

⁴⁴ Bek. Halil İnalçık, *Hüsrev Paşa mad. İslâm Ansiklopedisi*

⁴⁵ Cevdet, *Tarih*, VII, s. 118 v. d.

⁴⁶ Enver Ziya Karal, *agn. esr*, 78 v. d.

⁴⁷ Bşk. ar., Selim III. dev. hat. hü. nu. 3624i.

⁴⁸ Enver Ziya Karal, *agn. esr*, 141.

leri kendi kalyonuna davet ederek, birkaçını katletti, ve buna İngilizlerin müdahalesidir⁴⁹. İngilizlerin bu vesile ile Osmanlı Devleti'nin dahili işlerine karışmaları, İngiliz amirali Keith'in tercümanı Thomas'ın İngiliz amiralleri arasındaki - hiç olmazsa İskenderiye'yi tahliye etmelerini mutazammın - bir muhavereyi ihbarı, Küçük Hüseyin Paşa'nın İngilizlere karşı beslediği itimsizliği arttırmıştır. Bu itibarla Hüseyin Paşa, padişaha gönderdiği uzun tahriratında, Thomas'ın sözlerini nakille, İngilizlerin Malta'yı da zaptettikten sonra ruslara vermediği taahhüd ettikleri halde sözlerini tutmadıklarını ve bunun iki devlet arasında bir seferi mucib olduğunu hatırlatmıştır⁵⁰. Diğer hâdise de, sâbık kethüdâst Husrev Paşa'yı Mısır valiliğine naklettirmek hususunda Selim III. i iknâ ettiğinden dolayı, sadrîâzam Yusuf Ziya Paşa ile arasının açılması keyfiyettir ki, bunun padişah tarafından yatıştırıldığı anlaşıyor⁵¹.

Hüseyin Paşa'nın İstanbul'a avdeti 1216 şabanında (I. kânun 1801) vukû bulmuştur⁵².

1217 (1802 1803) senesinde ve 1218 iptidasında (1803) Küçük Hüseyin Paşa Ege Denizi'ndeki adalarda ve Mora sahillerinde meşgul olmuştur⁵³. 1218 senesi recebi nihayetinde İstanbul'a dönüşünde⁵⁴, hastalanarak yatağa düşmüştür ki, Vâsîf, onun müteverrim olduğunu kaydetmektedir⁵⁵. Hastalığı ile beraber ızdırabı da git-gide şiddetlenen Paşa, ümitsizlik içinde vasiyetnâmesini hazırlamış, bir mektub terfikiyle, padişaha göndermiştir. Bu mektub, Küçük Hüseyin Paşa'nın ölüm döşeginde ne gibi hissiyât ile kıvrandığını göstermekle kalmıyor, aynı zamanda kendisine atfedilen israfın mahiyetini tenvir ettiği gibi, zimmetindeki borçlar

⁴⁹ Cevdet, *Tarih*, VII, s. 133; Ömer, *agn. esr.*, 62a.

⁵⁰ Enver Ziya Karal, *İngilterenin Akdeniz hakimiyeti hakkında vesikolar, Tarih Vesikalari Dergisi*, I, s. 120, v.d. aynı vesika için bak. *agn. müellif*, *Selim III. ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 142 v.d.

⁵¹ *Ayn. müellif*, *agn. esr.* s. 146 v.d.

⁵² Cevdet, *agn. esr.* VII, s. 134.

⁵³ Enver Ziya Karal, *agn. esr.*, s. 87.

⁵⁴ Vâsîf, *Tarih*, zeyl, Millet ktb. Ali Emiri kısmı T. Y. nu. 609, 197a v.d.

⁵⁵ «Müşârunileyh bir müddetdenberi illet-i sil ile beste-dem olub...» *agn. müellif*, *agn. esr.* göst. yer).

yüzünden, duyduğu ezâyı tebârüz ettiriyor. Diğer taraftan, mektubun üzerindeki hatt-ı hümayun, hassas padişahın vezirine karşı beslediği sevgiyi ve onun bu mektubundan ne kadar müteessir olduğunu da ifade ediyor. Vasiyetnâmesinde ise ayrıca Eyüp civarına defnedilmesi arzusunun izhar etmektedir. Bu sebeplerden mezkûr mektubu ve vasiyetnâmeyi buraya derc etmeği fâideli buluyoruz:

قبودان دریا پاشا حضوریتہ

سلام ایدرم تجھمن خدایہ امانت اولهسن همان حق تالی شفازا احسان ایله کاشغدرلی کوردم بیچون بویله دوسه به زاهب اولمشسن علم الله حکیم بشی یمن ایدم یور حوف اوله حق برشی یوقدر دیوهم ماذاله اوله برشی اوله بن سنی هیچ بورجلو یاردیم انشالله سن بکا چوق خدمت ایدرسن بویله قورندیلری دروندن چیتاروب علاجه دقت حکیملرک سوزلرته ممانت اتمیسن کندی صیحتی طومسن انشالله صحت بولورسن

جناب مولای مثال منزہ عن الظہیر والمثال

شوکتلو کرامتلو قدرتلو عظمتلو ولینعمت بی منم مرحمتکائی اقدم پادشاهم حضرتلرک مبارک وجود مسعود ملوکاتلرین جمیع آلام و آکداردن امین وسالم و دولتیز عمرلر احسانیه سریر سلطنتلرندہ الیوم التیام قم ایله آمین بانی الامین شوکتلو اقدم یوقولسکز نمریبه مبتلا علی اولدیتم معلوم شاهانلریدر بحسب البیتریه کتاهه مستغرق اولدیتمدن بشقه فی وافر دینم دخی تراکم ایتمکله ساز کناهلرم جناب ازحم آراجمینک عفو و مغفرتنه منوط اولوب انجیق قول بورجندن قورلئق بهر حال صاحبیرته ادا ایلمکله محتاج اولدیتمدن عمرمقدرم تمام اولدقدن دینسی ادا وخصوصات سائرهمی تنظیم مکرمه پاهسیه مکرم سابقاً غلظه فاضیلی الحاج خلیل اقدسی قوللری صیحتی مختار نصیب وبر قطعه وصیتنامه دخی تحریر ایلدم انجیق مجموع اموالم دینجه تخصیص اولسهده وفا ایقوب بنمدیون قلهجم حسنیله مقاطعاتک دخی ایکی سنهک فایض احسان هایون بیوریلور ایسه دینک اداسته مدار اولهجتته بنه وصیتنامه جا کرانم کال حجاب ایله مبارک زکاب هایونلرته تقدیم اولندی شمهدهک حکم اولان عنایت و احسان هایونلرینک بر زره سنک شکرته قادر دکیلیم و عمرم اولدجه چالشیم و باشی سجدهدن فالدرماسم بنه مکافاته قدرتم یوقدر بویله قول بورجندن خلاص اولملم دخی شوکتلو اقدمک مرحمت وشفقت هایونلرته قلمشدر والله العظیم شوکتلو اقدمه امتان ایتک دکل اشبو دینم سفرلر سینیله تراکم ایدوب اداسته موفق اولمدم بکا ولینعمت اقدمدن غیر کییم مرحمت ایدر اقدمک برعاجز قولیم امان اقدم آله عشقنه رسول الله حرمتنه عزیز شریف باشکز بیچون دولتلو ولینعمت والده سلطان اقدمک مبارک باشیچون اولسون اخرته مدیون

کتابی و حضور رب العالمینده بوجو الله ذلیل اولمقلنی رو بیورمه اول و اخر اقتدمدن غیري کسهم یوقدر عمرم وار ایسه جلم ننده اولدقجه اقتدمک هر خدمته یوزم اوستنه چالیشورم وقت مقدرم کش ایسه الله اقتدمه چوق عمر ورسون شوکتلو اقتدمک مرحمتنه قالمشدر امان اقتدم قولکی محزون ایتمه لطف واحسانکزی بو بایده دخی میذول بیوزوب وصیتنامه چاکرانهم بالاسنه مبارک خط هایونلریله بوکوله لرین مسرور بیوزمکزی وحل الهی ظهورنده اموال چاکرانهم فرد کسنتک مداخله سنی تجویز بیوزمیوب خزینه کتخداسی اغا قوللری تعیین برله موی الیه حاجی خلیل اقتدی قوللریله برابر بحریر و تنظیم عنایت علیه کزی نیاز ایدرم بعض ماده لری اقتدی موی الیه قوللریله لساناً افاده ایلدم رکاب هایونلریله بوز سوردیکنده تقریردن معلوم شاهانلری اولور الله تعالی اقتدمک عمرو اقبالنی مرزاد وایکی جهانده شاد و برسراد ایله آمین هر حالده لطف و مرحمت و عنایت و شفقت شوکتلو مهابتو کرامتو قدرتو عظمتو ولی نعمتم مرحمت کافی اقتدم پادشاهم حضرتلریکتدر.

بند۴

غازی حسین
قبودان دریا

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا ونبينا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين
باعث تطهير حروف بودرکه

علت مزاجم درکار اولمق حسیله عمر مقدرم متقاضی اولدقده اوزرمده اولان حقوق عبادک تأدیسی و خیرات سائرته نک اجراسیچون مکة مکرمه پایسیله مکرم سابقاً غلطه قاضیسی سعادتلو فضیلتلو الحاج خلیل اقتدی حضرتلری وصی مختار نصب ایلدم حسب الله تعالی وصیتم اوزره کافه امورمک تنظیمنه همت بیوزله و وقت مقدرم تمام اولدقده ابو ایوب انصاری حضرتلریک جوازینه دفن ایندیردلر و دیون متفرقه م اخرته قلیوب دنیاده اصحاب حقوقه تماماً تسلیم ایله ارضا واستحلال اولمق اخص نیازم اولوب انجق اموال موجوددم دینی اداپه وانی اولدقنه بناء کافه اموال موجوددم دینجه تخصیص بیورلسی و تأدییه دینجه مدار ایچون متصرف اولدیقم مقضه لریمک ایکی سنه ک فایضی دخی احسان هایون بیورلسی شوکتلو مهابتو کرامتو ولی نعمتم اقتدم پادشاهم حضرتلریدن رجای مخصوص اولمقدن ناشی اشبو وصیتنامه می مبارک رکاب هایون حضرت جهانلری به تقدیم ایلدم ولی نعمتم شوکتلو اقتدم حضرتلریک شمه بدک حقمده ارزان بیوزیلان نعم بی نهایتسه علاوه بوکوله لرین حضور رب العالمینده اصحاب حقوق یدلرند قالمقدن صیائة و مرحة نیاز عاجزانهم مساعدت هایون بیوزیلوب اشبو وصیتنامه بالاسنه موجب اجراسیچون مبارک خط هایون ملوکانه ارزان بیوزلدقده نکره موی الیه الحاج خلیل اقتدی حضرتلری کافه اموال موجوددمی و مقدماتک ایکی سنه ک فاضیله

اصحاب حقوقک جمله سنی ارضا و دینی ادا ایدرک استحلاله دقت ایله وامکان مساعد اولدیقی مقدار مبلغ ایله اسقاط صلوة و کفارات صوم و یمین و وجد سائرته نک اجراسنه والحاصل موجب ذخر اخرویه اولان اعمال و اثار خیریه نک اجراسنه همت ایله دیو تقریری مستمع مسطورالاسم شاهدلر دخی بو وجهله ادای شهادت ایله وصایای محرمک اجراسنه ساعی اوله لر.

قبو کتخداسم	کتخداسم	خزینه دارم	الی الشفاعة
سلیم ثابت اقتدی	محمد اغا	محمد امین اغا	الاحتاج
سابق قبریس محصلی	الحاج احمد بیجان بک	سلحدارم	خزینه دار تمامم
الحاج حسین اغا	شاگرد اغا	عبدی اغا	قبودان دریا ⁵⁶

Hüseyin Paşa 23 şaban 1218 (8 kânunievvel 1803) de vefât etmiş, vasiyeti mucibince, Eyüb'de Mihrişah Valde-sultan türbesi yanına defnedilmiştir. Makberesinin başucunda bulunan, mustatıl şeklindeki, mermer taşın cebhesinde Vâsıf'ın aşağıdaki tarihi:

هوالباقی

بوالکرم غازی قبودان حسین پشانتک
کشتی روحی دومن طوتدی یم عقبایه
سوی ترسانده اول مرد علوالشانک
خال ابدی فلک نی صانکی لب دریایه
یلکن رونق جسمن قیادوب باد اجل
اولدی غرق آب محیط کرم مولایه
ارجعی اسرینی کوش ایلیجک آخر کار
اولدی بیک جانیله غازی ازم اعلایه
واصفا حقه نیاز ایله دیدم تاریخن
کاشن عدن اوله مسکن قبودان پشایه⁵⁷

۱۲۱۸

Yan tarafında da:

هوالباقی
جنتمکان
مرحوم و مغفور

⁵⁶ Topkapı Sarayı Arşivi, nu. 6693.

⁵⁷ Bu kitâbe Atâ Tarihî'nde de mevcuttur (11, s. 197).

المحتاج الى
رحمة رب الفطور
قيودان دريا
غازى حسين
پاشا روحچون
القائم

في ٢٣ ش سنة ١٢١٨

kitâbesi münakkaştır.

Kapudan-ı deryâlığı esnâsında tershâneye verdiği nizam ve selefi Girid'li Hüseyin Paşa'dan devr aldığı Osmanlı donanmasını ihyâ etmesi Küçük Hüseyin Paşa'nın en büyük muvaffakiyeti olarak kabul edilir.

Küçük Hüseyin Paşa kalyonları büyük ve küçük olmak üzere iki kısma ayırmak, kapudanları ehliyetlerine göre gerekli mevki-lere nasbetmek; bil'umum salyâneleri iki ilâ üç misli arttırmakla işe başladı. Terfilerin silsile-i merâtib yolu ile olması usulünü koydu. Kabahati olmayan tebdil edilemeyecek, rütbesi tenzil olunamayacağı. Seferden dönen mürettebatın memleketlerine avdeti âdeti de terk olunarak, bunların kış aylarında da tershânede kalmaları ve böylece tâlim ve terbiyelerinin takviyesine imkân veren tedbirler alındı. Tershânede istihdam edilen marangozların donanma gediklileri meyanına idhali, ve bu suretle mevâciblerinin çoğaltılması neticesinde dâimî bir mütehassıs-işçi sınıfı vücûde getirildi. 1207-1208 (1793-1794) senelerinde tatbik edilen bu yoldaki kararlara⁵⁸ müvâzî olarak, İngiliz ve Fransız mühendisler vasıtasıyla da garb tekniğinden istifade edilmeğe başlandı ki, bu cihet, Küçük Hüseyin Paşa'nın eseri ve yaptığı islâhatın en mühim safhalardan birini teşkil eder. Ayrıca müteaddid kalyonlar büyük bir havuz inşâ ettirmiş; Tershâne Sarayı'nı da ihyâ etmiştir⁵⁹.

Kendisi için bir muvaffakiyetsizlik addedilmekle beraber⁶⁰, devletin içinde bulunduğu idâri ve mâlî buhranları göz önünde bulundurarak Pazvant-oğlu mes'alesinde ittihaz ettiği tedbir, Mısır seferi esnâsında tam zamanında yaptığı ihraç hareketi, Osmanlı

⁵⁸ Nuri, *agn. esr.*, 135a v.d.

⁵⁹ Ömer, *agn. esr.*, 27a, 36b v.d.

⁶⁰ Yarga, *agn. esr.*, V, s. 128.

İmparatorluğu'nun bu stratejik ve zengin vilâyeti üzerindeki müttefik niyetlerini vuzuhla ifade eden tahriratları⁶¹ onun doğruyu ve ileriye gören, muktedir bir devlet adamı olduğuna kuvvetli birer delildir.

Küçük Hüseyin Paşa'nın XVIII. asrın sonunda Osmanlı-Fransız münasebetlerinin, Fransızların Mısır'ı terkinî müteakib, sıkı bir dostluğa inkılâbında büyük bir hissesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebebden Paşa'nın vefatı haberi Fransa'da derin akisler uyandırmış; Napoléon, onun ziyâından mütevellid teessürünü, Paris büyük elçisi Hâlet Efendi'ye, bir mülâkat esnasında «... Devlet-i aliyyede bizim büyük ve sâdik dostumuz merhum Hüseyin Paşa idi. Anın hayatında düşmanlarımız bizim için fenâ söz söylemeğe cesâret etmezler idi. Şimdi, o vefat etti. Bizim yalnız Sultan Selim Hazretleri'nden gayri dostumuz kalmadı...» sözleriyle izhar etmiştir⁶².

Küçük Hüseyin Paşa'nın aleyhine serdedilen ta'rizler onun eline geçen parayı müsrifâne bir surette sarfetmesi ve bu yüzden borç içinde kalarak metrûkâtının satılması⁶³, kethüdâsı Hüsrev Paşa'yı Mısır vaillîğine tayin ettirmesi kabilinden şeylerdir. Cevdet Paşa, onun, Vidin seferi esnasında vuku' bulan zayıfatı kısmen gizlediğini yazmaktaysa da⁶⁴, vesikalar bunu nakzeder mahiyettedir⁶⁵. Hüseyin Paşa'nın Ege Denizinde adalar halkına pek sert muamele etmek suretiyle Yunan İsyânına zemin hazırladığı, bâzı müellifler tarafından, ta'riz vesilesi olarak, ileri sürülmektedir⁶⁶. Hilkaten bir hayli mütekebbir, haris ve çabuk tehevüre kapılır mizaçta olması da vüzerâ ile arasının pekçok defalar açılmasına ve muarızlarının artmasına sebebiyet vermiştir. Mehmed Hafid Efendi, Küçük Hüseyin Paşa'nın bahri sahadaki muvaffakiyetlerinden mülhem olarak yazdığı ve yine Paşa'ya takdim eylediği *Sefinet ül-Vüzerâ* adlı eserinde, onun ilim adamlarını himâye ettiğinden ve çok maarif-perver bir zat olduğundan büyük bir sitâyişle bahseder⁶⁷.

⁶¹ Enver Ziyâ Karal, *agn. esr.*, s. 142.

⁶² Bşk. ar., Selim III. dev. hat. hü. nu. 5766 b

⁶³ Bşk. ar., Selim III. dev. hat. hü., nu. 5766 a; Ömer, *agn. esr.*, 76 b

⁶⁴ Cevdet, *agn. esr.*, VI, s. 309

⁶⁵ Bşk. ar., Selim III. dev. hat. hü., nu. 6605

⁶⁶ Atâ, *agn. esr.*, II, s. 198

⁶⁷ Süleymâniye ktb. Mehmed Hafid Efendi kısmı. T. Y. nu. 245, 12 a

Kasımpaşa'da Hastahâne yokuşu başındaki, meydana nâzır, akar çeşme Küçük Hüseyin Paşa'nın eser-i hayrıdır. Bugün oldukça harap bir vaziyette bulunan bu çeşmenin yer-yer dökülmüş kitabesinin buraya dercini uygun görüyoruz:

بجر احسان سروت قیودان پاشا کیج
 پایدی بو چشمه یی توفیقہ ایروب مولادن
 جوهری بت ایله تاریخ لطافت بخش
 آقدی میزاب کمال قلم احیادن
 ماء زمزم کی ایچ آب روان صافی
 حسین مشغنه عین حسین پشادن